

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

УДК 378.046.4:37.013

Тетяна ГАВЛІТІНА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор із науково-педагогічної роботи
Рівненського ОІППО

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДПРАЦІВНИКІВ ТА ФОРМУВАННЯ ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито випереджувальні вектори та механізми прискореного професійного розвитку педагогічних і керівних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: управлінські стратегії, випереджувальна післядипломна освіта, прискорений професійний розвиток, акмеологічний супровід, середовищний підхід, механізми випереджувальної післядипломної педагогічної освіти.

В статье раскрыты опережающие векторы и механизмы ускоренного профессионального развития педагогических и руководящих кадров в системе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: управленческие стратегии, опережающее последипломное образование, ускоренное профессиональное развитие, акмеологическое сопровождение, среда развития, механизмы опережающего последипломного педагогического образования.

The article deals with proactive vectors and accelerated professional development of teachers and management personnel in the system of postgraduate education.

Key words: management strategy, proactively postgraduate education, accelerated professional development, acmeological support mechanisms proactively postgraduate education.

Постановка проблеми. На шляху реформування освіти надзвичайно популярною є проблема професійного розвитку особистості не лише у сфері професійно-технічної освіти, а й у післядипломній освіті, зокрема освіті дорослих. Зростання в професії відбувається під впливом не тільки набутого досвіду та інтенсивності праці, а й у підвищенні кваліфікації та пізнанні нових підходів до виробництва й професійної діяльності. Під цим впливом посилюється інтерес до нових знань, відбувається професійне збагачення у процесі освоєння нових підходів до розв'язання професійних проблем.

Зважаючи на це, надзвичайно затребуваним є питання прогнозування перспектив професійного розвитку, адже будь-яка система чи організація не може змінюватися в потрібному напрямку для конкретної галузі та окремої особистості без прогнозування розвитку в цілому, а також визначення прогностичних результатів професійного розвитку особистості. Тому цілком зрозуміло, що одним із пріоритетів формування нової освітньої політики є випереджувальний розвиток. Саме випереджувальний і перетворювальний характер післядипломної педагогічної освіти, забезпечений сукупністю характеристик професійного розвитку особистості, став передумовою на шляху впровадження освітньої реформи та важливим чинником проголошеної нею демонополізації післядипломної освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Наукове і практичне обґрунтування післядипломної освіти на основі реформаційних процесів в Україні знаходимо в наукових працях В. Олійника, В. Зелюка, А. Лавренчука, І. Якухно та ін. Сучасні підходи до професійного розвитку педкадрів теоретично й методологічно окреслено В. Десятовим, Н. Нічкало, С. Сисоевою, Є. Чернишовою та ін.

Проте можливості наукового пізнання випереджувальної післядипломної освіти та професійного розвитку педпрацівників незначні. Відсутність у післядипломній освіті спеціальних праць, присвячених розкриттю сутності професійного розвитку на шляху створення випереджувальної післядипломної педагогічної освіти, спонукало колектив Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (РОІППО) до наукового пошуку. Проведене дослідження дало змогу виокремити організаційно-педагогічні умови професійного розвитку педпрацівників та формування випереджувальної післядипломної освіти, розкриття пріоритетів та механізмів яких і стало **метою нашої статті**.

Виклад основного матеріалу. У Рівненському ОІППО було проведено дослідження проблеми «Науково-методичні засади професійного розвитку педагогічних і керівних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної педагогічної освіти», результатом якого стало створення діяльної системи науково-дослідної експериментальної роботи закладу та координації й консультування наукових експериментів НЗ, структурні компоненти та системоутворювальні фактори якої узгоджувалися під впливом змін в освіті та науці, а також власних потреб на адаптивних основах та засадах сталого розвитку.

Метою реалізації дослідження стало виявлення та обґрунтування актуального та прогностичного професійного розвитку педпрацівників в умовах суспільних трансформацій. Відповідно до об'єкта і предмета дослідження відбувався пошук прогностичних механізмів професійного розвитку та випереджувальної післядипломної педагогічної освіти, враховувалися суспільні трансформації щодо суспільства економіки знань та освіти для сталого розвитку, фундаментальною основою чого стало продукування нових знань та професійного змісту навчання дорослих, що трансформувалися в технології та продукти педагогічної діяльності як інноваційні інвестиції в інтегративні процеси педагогічної взаємодії та інноваційної діяльності педпрацівників.

Організаційно-педагогічними умовами реалізації наукової теми стали:

- випереджувальні вектори післядипломної освіти, управлінські стратегії розвитку післядипломної педагогічної освіти та стратегія розвитку інституту, створення діяльносної системи випереджувальної післядипломної освіти;

- акмеологічні та андрагогічні домінанти у визначенні професійних якостей та прискореного професійного розвитку в освітньо-професійних програмах підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних і керівних кадрів, формування в них нового педагогічного мислення й професіоналізму;

- процесне проектування моделей прогностичного передбачення підготовки кадрів до компетентної освіти, інклюзивного навчання, роботи з обдарованими дітьми та перехід до цілеорієнтованої професійно-педагогічної діяльності, впровадження інновацій та нововведень;

- середовищний підхід до розвитку професійних компетентностей педпрацівників в умовах освітніх змін та презентація їх досягнень у виставково-конкурсній і проектній педагогічній діяльності;

- моделювання освіти в інформаційному суспільстві на засадах конкурентних переваг освіти для розвитку та впливу економіки на потенціал освіти регіону, а також дистанційна підтримка навчання педагогів;

- зміщення діяльності кафедр, кабінетів, лабораторій інституту та професійних педагогічних об'єднань на запит опорних шкіл і громад, надання адресної допомоги педпрацівникам з метою набуття ними нових ролей та впровадження моделі підвищення кваліфікації на адаптивній основі.

Пошук шляхів забезпечення випереджувального характеру післядипломної педагогічної освіти щодо суспільства економіки знань сприяв консолідації зусиль колективу з використання знань, інформації та технологій для інноваційного розвитку інституту, навчальних закладів та освіти регіону. Розглядалися наукові засади управління професійним розвитком педагогічних і керівних кадрів у системі післядипломної освіти, концептуальні ідеї передбачення та механізми забезпечення випереджувальної післядипломної освіти, практико-орієнтована діяльність органів управління освітою, методичних служб із професійного розвитку педпрацівників під час Всеукраїнської науково-практичної конференції «Управління професійним розвитком керівних і педагогічних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної освіти». Інноваційні процеси, характерні сучасному етапові модернізації освітнього простору післядипломної освіти, призвели до створення й апробації оновлення діяльності структурних підрозділів Рівненського ОІППО та нового наповнення функціонування базових навчальних закладів в освітніх округах [7; 8].

Дослідження проблем управління розвитку закладом післядипломної освіти здійснювалося на основі визначення управлінських стратегій та ресурсів інноваційного розвитку РОІППО, розроблено концепцію післядипломної освіти в регіоні та проект статуту «Рівненський інститут освіти дорослих». При цьому враховувалися стратегічні альтернативи впровадження змін, відповідно до яких заклади післядипломної педагогічної освіти або можуть «наздоганяти зміни», використовуючи досвід підвищення кваліфікації, або, випереджаючи час, наполягати на пріоритеті ідеї побудови нової політики неперервної підготовки кадрів упродовж життя. Виокремлено бачення щодо монополізації послуг, що призведе до рівності конкуренції між різними закладами, які мають право здійснювати післядипломну освіту, та забезпечить якісний рівень курсів, інших форм підвищення кваліфікації. Висунуті підходи дали змогу визначити переваги управлінських стратегій розвитку післядипломної освіти та вибудувати інноваційну стратегію розвитку Рівненського ОІППО: перехід від горизонтальної до вертикальної інтеграції або комбінації різногалузевих інститутів в академії післядипломної освіти чи освіти дорослих, а також переорієнтація концентричної диверсифікації різних форм підвищення кваліфікації, що зосереджувалися в одній галузі, на конгломератну диверсифікацію підвищення кваліфікації та перепідготовку фахівців різних галузей з орієнтацією на Європейський освітній простір [6].

Порушувалися теми не лише світового досвіду інноваційної переорієнтації економіки для суспільства знань, а й впливу економіки знань на конкурентний потенціал освіти, інтеграцію освіти і науки в інноваційному середовищі, управління інноваційним розвитком педпрацівників і викладачів, запровадження освітніх та педагогічних інновацій. Зокрема, проводилися міжфакультетські зустрічі Рівненського, Волинського та Хмельницького ОППО, в ході яких обговорювалися питання науково-методичного забезпечення підготовки керівних кадрів освіти, моніторингу якості освіти, формування професійної культури керівника навчального закладу в сучасному освітньому середовищі, управління розвитком освітнього потенціалу регіону в контексті євроінтеграційних змін, інноваційної освітньої діяльності в регіоні в умовах децентралізації та формування концепції Нової школи. Можемо з упевненістю стверджувати, що інноваційна діяльність, професійна культура і компетентність впливають на професійний розвиток учителя і виступають не тільки об'єктивною умовою успішного виконання фахівцем своїх функціональних обов'язків та формування професійної компетентності, а й є необхідною складовою соціально-педагогічних перетворень на місцевому, регіональному та державному рівнях [1].

Як бачимо, механізми випереджувальної післядипломної освіти визначалися під впливом того, що в сучасних умовах трансформації суспільства підвищується роль освіти не лише як економічного чинника, що виявляється у збільшенні економічної віддачі висококваліфікованої праці, а й чинника інноваційного, що дає змогу нарощувати інтелектуальний потенціал як педпрацівника, так і навчального закладу, підвищувати рівень їх конкурентоспроможності на ринку освіти, а також соціального чинника, що забезпечує адаптацію педагога до змін у професійній сфері та повсякденному житті.

Основними психолого-педагогічними засадами якісного професійного розвитку в умовах післядипломної освіти стало процесне структурування прогностичної моделі формування компетентності педагогічних працівників до здійснення професійно-педагогічної та міжособистісної професійної комунікації. За допомогою психодіагностичних методик визначено та проаналізовано освітні й професійні потреби педагогів, обґрунтовано умови якісного професійного розвитку педагогічних працівників, розроблено систему тренінгових занять із питань професійної самоактуалізації педагога, розвитку педагогічної спостережливості, самопізнання й особистісного зростання педагогічних працівників та цикл аудиторних занять за змістовими модулями з питань розвитку толерантності, методичних засад професійно-педагогічної етики, культури професійно-педагогічної діяльності вчителя, громадянської та правової культури, гуманізації освіти тощо.

З орієнтацією на потреби освіти для сталого розвитку розглядалися сутність та індикатори якості професійного розвитку в ході пошуково-дослідницького семінару. Комплекс діагностичних методик дослідження професійної компетентності з виявлення обдарованості учнів розроблено й апробовано лабораторією «Творча обдарованість». Науково-методичні розробки щодо формування професійної компетентності педпрацівників, які працюють з обдарованими дітьми в умовах сучасних перетворень і перспектив

сталого розвитку освіти, обговорювалися на обласних науково-практичних конференціях, регіональних інтернет-конференціях, а також були поширені в навчальних закладах не лише нашого регіону, а й України [3].

Формування якісного професійного розвитку педагогічних працівників відбувалося за рахунок виявлення та оцінювання якісних показників професійного розвитку педагогів; забезпечення зворотної інформації щодо системи самоорганізації та зростання професійної компетентності педагогічних працівників, яка зіставляється з попередніми прогнозами; виявлення причин і чинників невідповідності показників професійного розвитку фактичним результатам; проведення циклів психологічних тренінгів із метою корекції дисгармонійного професійного розвитку педагогів. У ході реалізації дослідження використовувалися такі тренінгові програми: тренінг професійної самоактуалізації педагога; тренінг самопізнання й особистісного зростання педагогів; тренінг подолання конфліктності педагогів; тренінг, спрямований на психолого-педагогічний супровід розвитку учня в системі компетентнісно орієнтованого підходу до навчання; тренінг розвитку комунікативних умінь і навичок педагогів; тренінг профілактики емоційного вигорання вчителя.

Забезпечувався акмеологічний супровід особистості від раннього дитинства до виходу на ринок праці, здійснювалося консультування педагогів із питань особистісно-професійного акмеологічного розвитку шляхом проведення науково-практичних семінарів, майстер-класів, зокрема авторської наукової школи С. Пальчевського. Модель учителя XXI століття та науково-методичний супровід професійного розвитку педпрацівників обговорювалися на щорічних засіданнях Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної педагогічної освіти, зональних школах новаторства з дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти та в ході науково-практичної конференції в Березнівському районі Рівненської області. Акмеологічний підхід до становлення і розвитку особистості як суб'єкта власного життя розглядається в широкому акмеологічному науковому і педагогічному просторі сучасної освіти.

Теоретично обґрунтовано та апробовано концепцію науково-методичних основ підготовки педагогів до навчально-корекційної роботи в умовах інклюзії, проведено діагностику проблем із навчально-корекційної роботи в умовах інклюзії серед слухачів курсів підвищення кваліфікації; визначено важливі складові (принципи і методи) навчально-корекційної роботи в інклюзивних умовах; охарактеризовано способи проектування та вирішення завдань ефективного навчально-корекційного впливу на дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії; укладено базу даних із навчальних та корекційних технологій. Крім того, спільно з лабораторією інклюзивної освіти змодельовано дидактичний процес підготовки педагогів до інклюзивного навчання та впроваджено на курсах підвищення кваліфікації, розроблено концептуальну модель розвитку особистості та діяльності сучасного педагога в умовах інклюзивного навчання. За підсумками роботи підготовлено науково-методичну розробку щодо особливостей роботи із дітьми з особливими освітніми потребами [4].

Для створення гуманітарного середовища з метою професійного зростання педагога в умовах технологізації суспільства кафедраю методики змісту освіти використовувалися діагностичні карти готовності вчителів та викладачів до створення і застосування технологій особистісно зорієнтованого навчання, міжкультурної комунікації, диференціації навчання та інтеракцій, на що спрямовувалися розробка та апробація програми спецкурсів із формування професійної компетентності вчителів та проведення міжвузівських, регіональних, районних, міських лінгводидактичних семінарів, ІКТ-тренінгів і науково-методичних конференцій. Використання середовищного підходу як нової методологічної установки на професійний розвиток учителя дало змогу інтегрувати педагогічні проблеми крізь призму багатогранності та співвідношення конкретних середовищ професійного розвитку педпрацівників у різних регіонах. Ефективна співпраця ВНЗ Рівненщини із Чернігівським, Львівським і Волинським ОППО сприяла вивченню зв'язків учителя із середовищем на різних рівнях його професіоналізації.

Конкретизувало проблему середовищного підходу в процесі об'єднання зусиль науковців і викладачів питання дослідження ІКТ-освіти, в процесі якого встановлено, що сам зміст професійного розвитку розглядається як безперервно мінливе середовище, включаючи інформаційні та телекомунікаційні середовища, які найбільш оперативно відображають ці зміни в потребах особистості. Впроваджено спецкурси «Інформаційно-комп'ютерна компетентність учителя математики в умовах інформаційно-освітнього середовища», «Методика розв'язування фізичних задач за допомогою спеціальних програмних засобів», «Використання цифрових освітніх ресурсів та створення дидактичних матеріалів засобами ІКТ».

З'ясовано, що застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій саме по собі не призводить до істотного підвищення ефективності освітнього процесу та професійної підготовки вчителів-предметників. Тому доцільним стало наповнення та використання порталу «Освіта Рівненщини» як інформаційно-освітнього середовища професійної підготовки, де створено веб-умови, максимально сприятливі для професійного саморозвитку особистості на горизонтальному рівні професійних спільнот та мережевої взаємодії методичних служб. Крім того, піднято пласт актуальних проблем дидактики сучасної школи в інформаційному суспільстві, що сприяло проведенню щорічної інтерактивної конференції «Сучасні підходи до створення та використання мультимедійних програмних засобів у навчальному процесі ЗНЗ» і накопиченню пропозицій щодо їх розробки та впровадження в нових умовах розвитку освіти [2].

Для включення кожного учня в активний пізнавальний процес в умовах випереджувальної освіти необхідно створити навчальне середовище, яке б забезпечувало можливість вільного доступу до різних джерел інформації, спілкування з ровесниками, спільної роботи в ході вирішення різноманітних проблем. Найбільш перспективною у цьому відношенні є технологія проектів. Науково-методична розробка містить програмні дидактичні матеріали з використання інформаційних технологій для вирішення конкретних дидактичних завдань, пов'язаних з інформатизацією навчання, що орієнтує учителя на

реалізацію компетентнісного, системно-діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів у навчально-виховній діяльності на основі інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Таким чином, можна констатувати, що для створення освітнього чи професійного середовища необхідна спеціально організована діяльність, ефективність якої забезпечується лише за умови її проектування. Зважаючи на це, підґрунтям середовища особистісно зорієнтованого шкільного навчання стало створення, апробація та поширення лабораторіями, ТНДК методів і технологій особистісно зорієнтованого навчання, навчального полілінгвізму, пропедевтики іноземних мов, етнолінгвістики, формування діяльнісної особистості та ін. Потреба цілеспрямованого, усвідомленого підходу до дослідження стратегії професійного розвитку вчителів на основі розробки інноваційного проекту її освітнього середовища в конкретному навчальному закладі чи педагогічній ситуації переросла у педагогічне проектування на курсах підвищення кваліфікації (підготовлено близько 500 курсових проектів), що дало змогу забезпечити перехід від наявного стану професійного розвитку вчителя на якісно новий рівень, оптимізувати його зміст та організацію, а також керування ним. Підтвердженням цьому є не лише підготовка педагогами проектної діяльності та зростання популярності досліджень Ю- й ІКТ-середовищ, а й написання науково-методичних і навчальних посібників (щорічно близько 500 розробок), що демонструються на ярмарках педінновацій, безпосередньо їх участь у пошуково-педагогічних проектах «Росток», «Інтелект України», «Філологічний олімп», «Фінансова грамотність», «Освіта для сталого розвитку» та ін., ІКТ-проектах і навчанні за програмами «Інтел» та «Майкрософт».

Узагальнюючи викладене вище, зазначимо, що впродовж останнього часу зросла популярність дослідження проблем професійного розвитку та випереджувальної педагогічної освіти, що переконує у важливості впровадження наукової теми в педагогічну та освітню практику, а також мобілізує науково-педагогічних і педагогічних працівників інституту на ґрунтовне дослідження проблем керівних і педагогічних кадрів у різних галузях освіти і науки.

Основними якісними перетвореннями у професійному розвитку педпрацівників та випереджувальними векторами післядипломної освіти є:

1. Формування нової політики післядипломної освіти як загальних орієнтирів для необхідного унормування та узаконення функціонування повноправності такої системи та сприяння впровадженню в життя перспективних намірів щодо урізноманітнення стратегічних альтернатив її забезпечення.

2. Розробка концептуальних ідей, стратегії випереджувальної післядипломної освіти та різних варіантів стратегічного розвитку інституту на засадах сталого розвитку в змінюваних соціально-економічних умовах, що стало підґрунтям для випереджувальної освіти.

3. Перехід від традиційного до стратегічного планування як основи цілеорієнтованої професійної діяльності педагогічних і керівних кадрів та моделювання інноваційних навчальних закладів.

4. Зміна підходів до інноваційної діяльності в умовах формування випереджувального характеру освіти щодо суспільства економіки знань та сталого розвитку післядипломної освіти.

5. Модернізація всіх ланок освіти в контексті наближення до сталого розвитку, формування життєствердного образу світу та безпечної поведінки особистості.

6. Вплив компетентнісної професійної діяльності на продуктивне застосування інноваційних педагогічних технологій, ІКТ та технологій дистанційного навчання.

7. Моделювання психолого-педагогічного супроводу професійного та особистого розвитку, зокрема створення моделей педагога-акмеолога й акмеологічного розвитку особистості на перехідних життєвих етапах.

8. Розробка теоретико-методичних основ підготовки педагогів до навчально-корекційної роботи в умовах інклюзії та дидактичного процесу підготовки до інклюзивного навчання в різних моделях інклюзивної освіти.

9. Упровадження середовищного підходу до підвищення кваліфікації вчителів із суспільно-гуманітарного та природничо-математичного напрямів, моделювання дидактичного процесу професійного і компетентнісного розвитку вчителя для випереджувальної освіти.

10. Формування ІКТ-компетентностей в умовах інформаційно-освітнього простору.

11. Професійно зорієнтований розвиток на основі творення нової методології особистісно зорієнтованої, акмеологічної та інклюзивної освіти, полілінгвального навчання та формування міжкультурної комунікації, активного впровадження методики і технологій управління знаннями в інформаційно-освітньому просторі.

Висновки. Отже, модель професійного розвитку педпрацівників вимагає зміни освітнього середовища, основними його характеристиками повинен стати випереджувальний розвиток, який включає: концептуальну цілісність навчання й розвитку впродовж життя; багатоаспектність і достатність інформації, спрямованої на розв'язання педагогічних труднощів і проблем у системі навчання дорослих; професійно-ціннісна повнота, що дозволить будь-якому об'єктові сучасного освітнього середовища отримати професійний і особистий розвиток; забезпечення педагогічної взаємодії на глобалістичному, трансдисциплінарному, лінгвістичному, інноваційному, інформаційно-комунікативному, інтеркультурному та міжособистісному рівнях.

Здійснення дослідження на основі вищезначених концептуальних підходів, на нашу думку, дало

зможу виокремити організаційно-педагогічні умови професійного розвитку педпрацівників та сформулювати основи випереджувальної післядипломної освіти, а також спроектувати траєкторію професійного розвитку педпрацівників на основі середовищного підходу як багатовимірною явища післядипломної педагогічної освіти, яке стало основою не лише для пошуку стратегії змін в інституті, а й випереджувальних механізмів навчання дорослих упродовж життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрощук І. М. Управління розвитком професійної компетентності вчителів-філологів : навч.-метод. посіб. / І. М. Андрощук. – Київ : Аграр-медіа Груп, 2014. – 248 с.

2. Гавлітіна Т. Сімеотичний аспект системи післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс] / Т. Гавлітіна // Науково-прикладні основи створення та використання електронних засобів у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу : матеріали інтерактивної конференції. – Режим доступу : <http://rivneosvita.org.ua>.

3. Демченко В. В. Обдарованість: від концепції до практики : зб. наук. праць. – Рівне : РОІППО, 2016. – 72 с.

4. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К. : Атопол, 2011. – 272 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

5. Крутова Н. І. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя математики в умовах інформаційного освітнього середовища : навчально-методичний посібник для вчителів математики загальноосвітніх навчальних закладів / Н. І. Крутова. – Рівне : РОІППО, 2015. – 168 с.

6. Лавренчук А. О. Стратегія післядипломної освіти: передбачення і реальність / А. О. Лавренчук. – Рівне : Волинські обереги, 2015. – 148 с.

7. Мельник Н. А. Управління освітнім округом: теоретичний аспект / Н. А. Мельник. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 180 с.

8. Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти: історичний поступ та здобутки. – Рівне : РОІППО, 2015. – 176 с.

Дата надходження до редакції: 06.03.2017 р.